

Перед двома чи трьома днями донесли нам газети сенсаційну вість, що мов то Росія в якійсь голландським банківім домі затыгає позичку 100 мільйонів рублів. Ця, на око досить невинна вість, скомбінована з другими віддавна уперто кружачими вістями о зброєнню і фортифікованню в Росії, дуже зворушила всіх і визвала гарячі розмови та якесь лихорадочне напруження умів. Що це значиться? Що тут такого готується? — так запитує себе мимоволі кожний, кого обходить не тільки т.зв. висока політика, але хоч би лиш власні домашні або провінціональні справи. Невже ж таки буря і справді близька і нехибна, хоч і хмар ще ніяких на небі не видно і так якось ніби тихо на світі? А може, якраз та «ніби тиша» єсть її віщуном?

І справді, вість о так значній позичці Росії за границею є в силі розбудити багато подібних питань, і коли б вона сказалася правдивою, то ми не завагувалися б ані на хвилю приписати тому фактові важне значення для близької будущності. Всі ми живо тямимо, скільки то клопоту мала Росія в р. 1876, заким її удалося затыгнути заграничну позичку та й то на доволі тяжких условіях, а преці тоді звісно було кожному, що Росія готується до війни з противником ослабленим, над котрим майже певною видавалася остаточна побіда. А тепер, коли кредит Росії дуже небагато поправився, коли її внутрішній фінансовий стан коли не гірший, то певно не ліпший, як перед турецькою війною, тепер ми не чуємо нічого о трудностях при затыгненню величезної позички, котра чей же, певно, не є призначена на підношення мирного рільництва або промислу домашнього, так возлюбленого вашими галицькими шляхтичами... Телеграми говорять о згаданій позичці лаконічно, немов це річ так звичайна, як води напитися.

Може бути, що вість тая й зовсім неправдива або пересадна, але на всякий спосіб є вона тільки одним проявом з цілого ряду сучасних проявів в житті політичнім, є немов одним з тих міхуриків, що то мов перли видобуваються з води, заким зачне кипіти. І як такий характеристичний прояв має вість свою, взглядну вагу для нас, навіть хоч би показалася і неправдивою. По-перше, вона показує, що люди чують в воздуху приближення якихось випадків і склонні бачити тінь їх все і всюди. По-друге, з тієї вісті можна міркувати, що й справді, хто знає, чи не легше було би Росії тепер узискати заграничний кредит, ніж перед турецькою війною, а коли б справді так було, то з нього легко було б доміркуватися, проти кого остриться оружжя Росії. Пригадаймо собі, що в 1876 р. Росія для того не могла узискати заграничного кредиту, що ладилась воювати турка, і що существовання Турції як держави лежало в інтересі майже всіх капіталістичних держав, котрих капітали там були в великій мірі заангажовані. А если Росія тепер легко узискала заграничний кредит, то це значило б, що заграничні капіталістичні держави не лякаються для себе ніяких значних страт на случай воєнного конфлікту, що війна діткне державу, котра для західноєвропейської капіталістичної експлуатації представляє взглядно невелике поле або котра доведена під тим взглядом до такого стану, що й ніяка війна його значно не змінить і з рук експлуатації капіталістичної не вирве.

Воздушні баньки, подібні до цієї вісті, але далеко від неї оригінальніші, повстають час від часу і в головах наших галицьких панів. Майже рівночасно з вістею о російській позичці прочитали ми в «Gazet-i Narodow-ій» домагання, адресоване до сейму краєвого, щоб налягти на правительство і спонукати його до утворення в Галичині Landsturm-у (штурму з.ср.) по приміру 1849 року, і то — о що «Gazet-i Narodow-ій» мабуть, найбільше ходило — з польським умундированням і польською командою. Що проект цей львівсько-польських поторочат не був так дуже утопійний, це доказує досить жива дискусія, яка розпочалася над ним в німецьких газетах. А преці ми тямимо, що коли та сама «Gaz. Nar.» перед двома чи трьома роками піднесла була мало що не той самий проект і то в дуже оригінальний спосіб (мисль її бесіди була тоді така: що це такого значиться, що правительство австрійське так уперто сліпе і не бачить конечності війни з Росією, — конечно для реставрації Польщі в давніх границях, — і не робить ніяких приготувань в Галичині? Га, коли правительство нічого не робить, то мусимо ми самі за нього і оружити себе і весь люд!), — то тоді о тій дивовижній енуціяції нігде і пес не гавкнув.

Правда, крім таких більше або менше безглузких рицарських проектів, в галицько-польських часописах ми не бачимо серйозних приготувань на случай бурі, ми не бачимо того, що попереду всього повинні би бути їх задачею — совісного і холодного аналізу даних в краю обставин, по котрім, мов по термометру, можна було б зміряти настрої мас народних супротив верховодячої нині польської групи і її планів. Правда, вони почувають це, що в разі бурі їм все-таки прийдеться викресувати силу чи то для опору і для нападу, не звідки, як тільки з-під сільських стріх, але вони по-давньому відкладають рішучий, щирий крок назустріч тієї сили аж до послідньої хвилини, як цього, приміром, ми бачили в 1846 і 1848 роках. Вони надіються не позискати для себе серцем і душею маси народної, але оголомшити її пустими польсько-патріотичними формами і оп'янену хвилевим запалом попровадити, куди їм злюбиться. Але чи удалось їм це в рр. 1846 і 1848?

Та нехай собі! Наше діло, конечно, не замикати очей на те, що діється, а противно, пильно глядіти навкруги і, слідячи за помилками сусіда, устерігатись і собі подібних помилок. Що — швидше чи пізніше — великі і грізні випадки пронесуться понад східною частиною Європи, це нині кожний чує. Що випадки ті відіграються, може, переважно на нашій землі, — це повинні ми чути і знати, на те повинні ми всіма силами приготувитися. Діло в тім, що великі події є частенько чимсь в роді біблійного суду Божого, котрий низьких підносить, а гордих понижує. Тільки ж тут більше, ніж де-небудь треба тямити, що «*pieczone golabki nie leca same do gabki*» і що нездарі навіть щастя хату завалить. Нам ніщо надіятися на непередвиджені обставини, котрі можуть подвигнути нас вгору; коли ми не будемо приготовані на всяку евентуальність, не будемо сильні своїм самопізнанням і ясним зрозумінням своїх інтересів, то всяка зміна може не то не порятувати, але й убити нас. Не даймо обманутися заманливим підхлібством, котрим хотів би хтось в рішучій хвилі

впрягти нас в упряж своїх власних інтересів і в тій цілі тепер, коли погроза висить над землею, підлещується до нас, щоб ми, які непривичні до того, що могли докладно зорієнтуватися у власній хаті, обчислитися з власними силами, остались безсильними або неприготованими в рішучій хвилі. Тут тільки одна для нас рада — строгий аналіз своїх хиб і невтомима праця для народу без огляду на які-небудь панські приманки та обіцянки. Нам треба передовсім добре знати і тямити, що лиш в таким разі можуть обставини, хоч би й як надзвичайно, зложитися корисно для нас, коли ми потрафимо з їх вируючих хвиль виборотися і винести що-небудь правдиво хосенного для нашого народу, коли потрафимо в добру пору порушити той народ для смілої і рішучої акції в імені його власних потреб і ідеалів, і то таких, які він в тій хвилі добре розуміє і живо масою відчуває.

Наші мнимі приятелі тепер вже побачили, що ми не такі дуже слабкі, як їм здавалося, бо за нами народ! А що за нами народ — це показало посліднє руське віче. Руська інтелігенція послідніми роками значно поступила в праці около піддвигнення народу, уяснила собі подекуди і уяснює чимраз дальше цілі, средства і методу тої праці, сягнула кілька разів і безпосередньо «ins volle Volksleben» і старалась оживити, огріти маси народні, розбудити в них живим словом свідомість і самопізнання. Під впливом тої праці послідніми роками і між самим народом в різних точках і в різних струях розбудився досить живий рух в напрямі до всякого рода асоціацій, до сполучення і зорганізування власних сил і капіталів для власного подвигнення. Це вправді лиш початок праці, доперва disjekta membra організація, але вона при дальшій мирній і невтомній роботі зможе з часом зробити нас вповні сильними. Тепер сила наша лежить більше в наших цілях, в ідеї, а по часті і в методі нашої праці. Вони дають нам надію, ба і віру в наше будуще. Наші найближчі противники тим іменно слабкі і повстануть слабими супроти нас, що не мають за собою народу і народ певно за ними не піде! Найтяжча рана, котра тепер обезсилює нас тут в Галичині, — це розчетвертовання нашої землі і нашого народу і цілковита відірваність наша від величезної маси братів наших за кордоном. Чи ця рана не може бути загоєна? Раз тільки лиш ослабне, розділяючи нас, кордон, а ми зовсім іншими очима змогли б глядіти на світ і на людей, тоді ми сміло змогли б вважатися народом, великим і свідомим своєї сили організмом.

А чи великої ж на те треба бурі?

Треба сказати, що і без бурі, на котру тепер заноситься, стовпи граничні могли б утратити значну частину своєї важкої сили. Тільки ж тоді Австрія, котрій та буря поперед всього грозить, мусила б здобутися на рішучий, смілий крок. Хіба ж се не лежить в її силі зробити з Галицької Русі центр національний для цілої розчетвертованої Русі? Хіба ж це так трудно або, може, незгідно з теперішнім напрямом її політики? Очевидно, що ані одно, ані друге. Коли б Австрія щиро бажала, як це наказує й власний її

інтерес, зробити з Галичини сильну заперу проти перших і хто знає чи не найфатальніших ударів надходячої бурі, то треба б поперед всього добре застановитися, чи інтереси галицько-руського народу, політичні, економічні і культурні, є нині настільки подвигнені і забезпечені, що яка б там не була зміна пануючої системи, вона не представить для нього достаточної принади, що він з запалом нести буде майно і кров в обороні тепер пануючого ладу. Нам здається, що в таких важних хвилях, та й ще в наших холодно реальних, компромісових часах — спустатися на абстракційну теорію вічної лояльності і платонічної любові до всякого правительства з сторони русинів — було б бодай чи не аномалією. Лояльність одне діло, а житнені інтереси народу друге діло. Лояльність правдива, тверда і кріпка серед всяких покус — не є чувством абстракційним і платонічним, вона мусить впливати іменно з ясного почуття забезпеченості народних інтересів при данім ладі.

Про нинішню лояльність русинів пересвідчені і правительство, і наші сусіди. А коли послідні представляють нас нелояльними, то тільки для того, щоб самим в пригідну пору визискати ту нашу лояльність і нас повести туди, куди ми— а певно і Австрія — собі не бажаємо. До чогось же стремить їх забаганка «польського війська» в Галичині!

Правительство ж повинно, проте, бути пересвідчене, що лояльність руського народу не скріпилася б тим, коли б його сини мали бути убрані в «конфедератки» і екзецировані «по-польськи» — як цього бажають польські шовіністи. Лояльність народу треба удержувати і скріпляти забезпеченням всіх його прав народних і дбалістю про його добра матеріальні і духові.

Правительство мусить, проте, пам'ятати, що польська шляхта — то навіть не польський, а тим більше не руський народ! Ідеали шляхти до ідеалів народу, як вогонь до води. Ніколи польська шляхта не зуміла і не могла повести за собою народ, — а як руський народ відноситься до руської інтелігенції, — про те, здається, доволі наглядно поучує історія хоч би і з не дуже давніх часів...

Про все те належало б добре знати правительству, якщо його політика тепер і на будуще має опиратися на фактичних обставинах...

Подається за публікацією в газеті «Діло» (1883, 29 вересня / 11 жовтня).